

# آرمنی موسیقی ایران

## یا موسیقی ربع پرده

ساخته و نگارش: علینصی وزیری  
شرح و بطل و ویرایش: امیرمعینی

سرشناسه : وزیری، علینقی ۱۲۶۶-۱۳۵۸.  
 عنوان و نام پدیدآور : آرمنی موسیقی ایران: موسیقی ربع پرده / ساخته و نگارش علینقی وزیری : شرح و بسط و ویرایش امیر معینی.  
 مشخصات نشر : تهران : سرو، ۱۳۹۱.  
 مشخصات ظاهری : ۱۳۶ ص: مصور، نمودار.  
 شابک : 978-964-8626-34-6  
 شابک : 979-0-802602-87-8  
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا.  
 موضوع : موسیقی ایرانی.  
 موضوع : هارمونی.  
 شناسه افزوده : معینی، امیر، ۱۳۳۹-، ویراستار  
 رده بندی کنگره : ML ۳۴۴/۴۱۴ ۱۳۹۱  
 رده بندی دیویی : ۷۸۹  
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۸۲۵۷۶۵



**انتشارات سروش** تهران - میدان هفتم تیر - ابتدای بهار شیراز - شماره ۱۴  
 تلفن: ۸۸۸۳۶۱۰۴ و ۸۸۳۱۸۵۹۱-۲ - دورنگار: ۸۸۳۰۸۹۲۴

آرمنی موسیقی ایران علینقی وزیری  
 شرح و بسط و ویرایش امیر معینی  
 نت‌نگاری سروش  
 طرح جلد مهراش  
 حروف چینی و صفحه‌آرایی فریدون هادیان  
 لیتوگرافی تکنوگراف  
 چاپ و صحافی آرش  
 نوبت چاپ اول ۱۳۹۱  
 شمارگان ۲۰۰۰ نسخه  
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۶۲۶-۳۴-۶ ISBN: 978--964--8626--34--6  
 شابک: ۹۷۹-۰-۸۰۲۶۰۲-۸۷-۸ ISMN: 979-0-802602-87-8

حق چاپ و نشر برای انتشارات سروش محفوظ است.

قیمت:

40000

## فهرست

۱۱	تصویر و نمونه دستخط استاد وزیری
۱۳	مقدمه
۱۹	مدخل: آرمنی ربع پرده و موسیقی ایران
۲۱	فصل اول: فواصل موسیقی ایران
۲۳	موسیقی اروپایی
۲۳	موسیقی شرق
۲۴	علامات ربع پرده
۲۶	راجع به علامات طنین
۲۸	فواصل آرمنی و ر
۳۴	تئیت
۳۷	فصل دوم: گامها
۳۹	گام بزرگ
۴۰	گام کوچک نسبی
۴۰	گام خرد و بزرگ

۴۱	گام خُرد کامل
۴۱	طرز استخراج گام کرماتیک
۴۲	تشکیل گام‌های دیاتونیک با شرکت ربع پرده
۵۰	استخراج گام «چهارگاه»
۵۲	گام‌هایی که دو دانگ مساوی دارند
۵۲	نُه (۹) گام با دو دانگ متساوی

### فصل سوم: آرمنی موسیقی ایران

۵۵	شمار آگردها
۶۲	گام «شور دو» و آرمنی آن
۶۴	آرمنی «ابوعطا»
۷۰	نغمه‌ی «ترک»
۷۲	آرمنی «افشار»
۷۳	تبصره راجع به مقایسه‌ی گام به طرز قدیم و جدید
۷۳	گام راست (از گام‌های موسیقی عتیق ایران)
۷۶	آرمنی درجات «سه‌گاه»
۷۷	آرمنی «ترک»
۸۲	آرمنی «دشتی»
۸۵	نت «متغیر»
۸۷	آرمنی «همایون»
۹۰	آرمنی درجات گام «همایون»
۹۲	آرمنی آواز «چهارگاه»
۹۴	آرمنی درجات گام «چهارگاه»
۹۵	ملدی «چهارگاه» به سبک قدیم و آرمنی آن
۹۷	آواز «نوا»
۹۹	آرمنی «نوا»
۱۰۰	

۱۰۲.....	«اصفهان»
۱۰۳.....	آرْمَنی «اصفهان»
۱۰۵.....	آواز «ماهور»
۱۰۶.....	آرْمَنی «ماهور»
۱۰۷.....	آرْمَنی گوشه‌های ربع‌پرده‌دار ماهور
۱۰۹.....	آرْمَنی «راست پنج‌گاه»
۱۱۱.....	آرْمَنی از فواصل جور
۱۱۲.....	آرْمَنی از فواصل مختلط جور
۱۱۴.....	اضافات

۱۱۷

**فصل آخر (ضمیمه):**

مختصری در مورد موسیقی قدیم ایران

۱۲۵.....	فواصل در موسیقی قدیم ایران
۱۲۹.....	روش ساختن گام (دور) در موسیقی قدیم ایران
۱۳۳.....	فواصل متفق و متنافر در موسیقی قدیم ایران

## مقدمه

یوایی علمی و فرهنگی هر ملت بستگی تام به ارتباط و انتقال مفاهیم و تجربیات بین نسل‌ها دارد. متأسفانه جامعه‌ی موسیقی ما در این مورد تا حدودی ضعیف عمل کرده است و این باعث شده که نسل جدید موسیقی‌دان‌ها و آهنگسازان ما تجربیات سه تا چهار نسل قبل‌تر را به فراموشی سپرده و دوباره تجربه کنند. پیش‌رفت این نیست که پله‌های رفته را دوباره به گونه‌ای دیگر برویم بلکه می‌توان راه را ادامه داده و پله‌های جدیدتری را طی نمود. البته می‌دانیم که نسل جوان چندان هم گناه‌کار نیست چرا که مفاهیم و دانسته‌ها در نظام آموزش هنری ما بسیار ناقص و کم‌محتوی منتقل می‌گردد و البته تضاد بین شیوه‌ی آموزش موسیقی ایران و موسیقی غرب نیز بر جای خود باقی است. در این بین بزرگان سعی وافر کردند تا پیوندی مابین این دو شیوه ایجاد کنند، که البته زنده‌یاد «علی‌ق‌ی وزیری» از شاخص‌ترین و برجسته‌ترین این هنرمندان است.

زنده‌یاد «وزیری» فرزند «موسی خان میرپنج» که از نظامیان قزاق بود در نهم مهرماه سال ۱۲۶۵ هجری شمسی در تهران به دنیا آمد. وی از پانزده سالگی به آموختن موسیقی ایران و نواختن ساز «تار» نزد دایی خود «حسینعلی خان» پرداخت و سپس نزد «درویش خان» به نواختن تار ادامه داده و هم‌زمان یادگیری «وطن» را نیز آغاز کرد. وی مبانی نظری موسیقی را ابتدا از «یاور آقاخان» که سرپرست گروه موسیقی نظام بود فراگرفت و جهت ادامه‌ی آموزش راهی اروپا شد. وی مدت سه سال در پاریس و دو سال در آلمان به یادگیری هارمونی و

اصول آهنگسازی پرداخت. وی زمانی که در آلمان بود «دستور تار» را نوشته و منتشر کرد که نخستین متد و روش مکتوب آموزش «تار» بود و پس از بازگشت به ایران نیز هیچ‌گاه از تحقیق و نوشتن بازماند.

به حق می‌توان وی را «پدر موسیقی نوین ایران» دانست. از شاگردان برجسته‌ی ایشان می‌توان از: «روح‌اله خالقی»، «ابوالحسن صبا»، «موسی‌خان معروفی»، «حسینعلی ملاح»، «فروتین راد» و غیره نام برد، که تأثیر به‌سزایی در شکل‌گیری موسیقی نوین ایرانی داشته‌اند. از آثار ایشان باید از موسیقی‌های بی‌کلام مانند: به‌سوی تخت، مارش ظفر، مارش ایران، مارش اصفهان، بندباز، دخترک ژولیده، حاضرباش، ژیمناستیک موزیکال، دزدی بوسه، رقص دختر من، و اثر سنفونیک به نام سنفونی شوم و آخرین اثر به نام سنفونی نفت و هم‌چنین آثار باکلام مانند: سرود پاینده ایران، سرود مهر ایران و قطعاتی که بر روی اشعار شاعران متقدم نهاده است مانند: خریدار تو، شکایت نی، نیمه‌شب و غیره و اپرت‌هایی مانند: اپرت دایی، کچل، گل‌رخ، شوهر بدگمان و نمایشنامه‌هایی مانند خانم خواب‌اند و تشک پر قو نام برد.

«علینقی وزیری» مشهور به «کنل وزیری» در تاریخ ۱۸ شهریور ۱۳۵۸ در تهران درگذشت.

پیش از ورود به کتاب «آرمنی ربع‌برده و موسیقی ایران» لازم می‌نماید که پاره‌ای از مباحث و اصطلاحات قبل از ورود به مباحث کتاب مورد تشریح مقدماتی قرار گیرد.

#### ۱- فونکسیون یا شخصیت و جای‌گاه نت‌ها در گام

می‌دانیم که هریک از نت‌ها در گام دارای شخصیت و جای‌گاه ویژه‌ی خود هستند و دریافته‌ایم که مهم‌ترین نت یا به‌اصطلاح نت پایه‌ی گام در موسیقی غرب «تونیک» نام دارد. در موسیقی ایران «نت شاهد» مترادف و هم‌معنی با واژه‌ی «تونیک» است و آن را می‌توان محور اصلی درآمد در دستگاه‌ها و مقام‌ها دانست چرا که بیش از سایر درجات تکرار می‌شود و خصوصیات و حالات مقام

مربوطه را نشان می‌دهد. درحقیقت فلسفه‌ی وجودی گوشه‌ای به‌نام درآمد در هر دستگاه و آواز به خاطر تثبیت جای‌گاه «شاهد» به عنوان مهم‌ترین نت و ارتباط سایر درجات با «نت پایه» یا «شاهد» می‌باشد. چون جای‌گاه و نقش «نت شاهد» که در موسیقی هندوستانی آن را «شاه‌نت» می‌نامند، هم آن جای‌گاه و نقش «تونیک» غربی است لذا به‌کار گرفتن این دو واژه به صورت هم‌زمان ایجاد شبهه‌ای می‌کند که گویا در مورد دو چیز متفاوت سخن گفته شده است. هم‌چنین در مورد «نت ایست» که معادل و مترادف «دومینانت» غربی خواهد بود. با این توضیح که «دومینانت» در موسیقی غرب همواره بر روی درجه‌ی پنجم گام‌های «ماژور» و «مینور» قرار می‌گیرد، اما همین مفهوم در مُدهای موسیقی ایران می‌تواند بر روی سایر درجات احراز شود. درواقع «نت ایست» محور دوم و جای‌گاه دوم اهمیت در گام را اشغال می‌کند. «نت ایست» مانند «دومینانت» غربی حالتی کاملاً طولی دارد، پس می‌توان گفت تفاوت حالت بین مُدهای ایرانی و مُدهای غربی تا حدودی مدیون تفاوت همین «نقطه‌ی ایست» بر روی سایر درجات است. این نت را در موسیقی هندوستانی «وزیرنت» می‌نامند.

با توجه به نام‌های «شاه‌نت» و «وزیرنت» به‌راحتی می‌توان مقام و منزلت هریک را دریافت. نکته‌ی دیگر در مورد نت «محسوس» یا «سانسیبل» است، که در گام‌های غربی عموماً به حالت بالارونده روی درجه‌ی هفتم می‌نشیند ولی در موسیقی ایرانی به دلیل پایین‌رونده بودن غالب مُدها، این «نت محسوس» روی درجه‌ی دوم هم قرار می‌گیرد و در مواردی مانند «چهارگاه»، مُد دارای دو محسوس به صورت پایین‌رونده و بالارونده خواهد بود.

## ۲- اهمیت کشش‌های طبیعی نت‌ها و فواصل

در گام‌های غربی دو درجه‌ی اصلی یعنی «تونیک» (شاهد) و «دومینانت» (ایست) به دلیل عدم گرایش و کشش به طرف سایر نت‌ها محورهای اول و دوم نامیده می‌شوند و بسیار با ثبات هستند و در موسیقی غرب به درجه‌ی هفتم به دلیل کشش فراوان و کاملاً قابل حس به طرف «تونیک»، «نت محسوس» گفته می‌شود





# Persian Music Harmony or Quarter-tone Music

by  
**Alinaghi Vaziri**

Revised, explanation and enlarged  
by  
**Amir Moyini**



مرکز موسیقی پتهوون شیراز